

AZ ÚJFAJTA DEMOKRÁCIA

Irta: Varga Jenő

A második világháború egyik legfontosabb politikai következménye az olyan új típusú demokráciák keletkezése, mint amilyen az új Jugoszlávia, Bulgária, Lengyelország, Csehszlovákia, valamint Albánia. »Újfajta demokrácia« alatt valamely ország olyan helyzetét értjük, melyben a hűbéri maradványokat — nagybirtokokat — már felszámolták, ahol még megvan a termelőeszközök magántulajdonának rendszere, de a nagy ipari, közlekedési vállalatok és a nagy hitelintézetek az állam tulajdonát képezik és maga az állam, valamint az állami karhatalom nem a monopolisztikus polgárságnak, hanem a város és falu dolgozóinak érdekeit szolgálja.

Ezeknek az államoknak társadalmi rendje különbözik minden eddig ismert társadalmi rendtől; ez a rend valami egészen új jelenség az emberiség történelmében.¹⁾ Ez nem a polgárság diktatúrája, de nem is proletárdiktatúra. A régi állami gépezetet nem zúzták össze, amint az a Szovjetunióban történt, hanem az új rendszer hűveinek szakadatlan beáramlása útján fokozatosan építik át. Ezek az államok nem tökések államok a szó szokásos értelmében. De nem is szocialista államok.

A szocializmusba való átmenetük alapjait a legfontosabb termelőeszközök államosítása, valamint magának az államnak a jellege jelenti. A jelenlegi államhatalom fenntartása esetén fokozatosan áttérhetnek a szocializmusra, ha egyre jobban kifejlesztik az árútermelő tényező (paraszterek és iparosok) és az uralkodó helyzetét elveszített tőkés tényező mellett már most meglévő szocialista tényezőt.²⁾

Az újfajta demokráciák keletkezésének és fennállásának valamennyi ország számára azonos, közös előfeltétele a tőkés rendszernek a második világháború következtében erősen kieleződött, általános válsága.

Az ezekre az országokra jellemző történelmi feltételek a következők:

1. az uralkodó osztályok és politikai pártjaik a széles néprétegek előtt elvesztették hitelüket, — a háború előtt és alatt a hitlerista fasizmusmal való együttműködésre irányuló politikájuk következtében, amely azt eredményezte, hogy ezek az országok a német csapatok megszállása, a dolgozó tömegek pedig a legkegyetlenebb elnyomás alá kerültek és elszegényedtek;

2. a kommunista pártok vezetőserepet játszottak az ellenállási mozgalmakban, aminek eredményeképpen megteremtették a munkásosztály egységét és megalakult a népfront, mely a fasizmus, a nagybirtokok és a nagytőke, — vagyis a fasizmus gazdasági alapja, — ellen küzd;

3. ezek az országok erkölcsi, diplomáciai és gazdasági támogatást élveznek a Szovjetunió részéről. E támogatás nélkül az újfajta demokráciák aligha tudtak volna helytállni a külső és belső reakció rohamával szemben. Ebben a vonatkozásban igen tanulságos Görögország sorsa.

¹⁾ A Mongol Népköztársaság hasonlít némileg ezekhez az államokhoz, de keletkezésének történelmi körülményei teljesen eltérőek voltak.

²⁾ Az a tény, hogy ez a jelenség egészen új, abból is látszik, hogy az ilyen típusú országoknak nincs általánosan elfogadott elnevezésük: egyaránt használják az »új demokrácia« »sajátos típusú demokrácia«, »népi demokrácia«, kifejezéseket. Az »újfajta demokrácia« elnevezés arra utal, hogy ez a jelenség új, továbbá arra, hogy nem valami véletlen jelenségről, hanem új államformáról van szó.

Az újfajta demokráciák gazdasági életét a következő vonások jellemzik:

A termelőeszközök magántulajdona továbbra is fennáll: a paraszt tulajdonosa saját földjének, az iparos saját műhelyének, a kereskedő saját üzletének, a kistökés saját gyáranak. De a nagy bánya- és iparvállalatokat, a közlekedési és bankvállalatokat államosították és azokat az állam igazgatja. Fennáll még az értéktöbblet elsajátítása a tőkések által, de ez meglehetősen szűk területre korlátozódik,³⁾ mégpedig nemcsak azért, mert lényegesen kevesebb tőke van magántulajdonban, mint azelőtt, hanem azért is, mert a szakszervezetek és az állam sikeresen megvédelmezik a munkásokat a tőkésekkel szemben.

Itt csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy milyen döntő jelentősége van az államnak eme országok gazdasági fejlődése szempontjából. Ha az államot a monopóltőke kormányozza és az állam a tőke érdekeit szolgálja, a termelőeszközök bármilyen jelentős része felett is rendelkezhet az állam anélkül, hogy ez a legcsekélyebb mértékben is változtatna a termelési rendszer jellegén. A hitlerista Németországban a vasutak, a Birodalmi Bank, a Leszámítoló Bank, a Porosz Állami Bank, a nagy iparvállalatok (WIAG, Hermann Göring—Werke), a villanytelepek, tekintélyes erdőrészek, szántóföldek stb. a birodalom és az egyes tartományok és városok tulajdonát képezték.⁴⁾

De maga az a tény, hogy Németországban ilyen jelentékeny köztulajdon volt, a legkisebb mértékben sem változtatott azon, hogy a hitlerista Németország közgazdasága monopolista gazdaság, társadalmi rendje pedig a polgári társadalmi rend volt. Az állam jellegének megváltozása — határozza meg, mit jelent tulajdonképpen az, hogy az újfajta demokrácia országában a termelőeszközök döntő része az állam kezébe került.

Az állam jellegének megváltozásával magyarázható az is, hogy az államosításnak a nemzeti jövedelem megoszlására gyakorolt hatása egészen más az új típusú demokráciákban, mint a polgári-demokratikus országokban, például Angliában.

Az újfajta demokráciákban az államosítás sajátos gazdasági fordulatot jelent. A hazaárulók, a fasiszta tőkések tulajdonát minden kártérítés nélkül kobozták el. Más nagy tőkéseknek — ha kaptak is bizonyos kárpótlást — jövedelmük e kárpótlás elfogadása után csak kis részét alkotja annak az értéktöbbletnek, amelyet azelőtt kisajátítottak.⁵⁾

A termelés társadalmi jellege és a kisajátítás magánjellege közötti ellentmondás a tőkés rendszer általános válságnak emélyülése következtében annyira kiéleződött, hogy a háború utáni időszakban az USA kivételével a világ valamennyi, tőkés viszonylatban teljes mértékben fejlett országára kiterjed az államosítási hullám. Ezekben az országok-

³⁾ A polgárság, amely még most is úgyszólván uralkodó helyzetet foglal el a kereskedelem terén — nagy jövedelmet húz az államosított vállalatok árúinak eladásából: ezenkívül gyakran élvezzi az államgépezetben megmaradt régi tisztviselők támogatását.

⁴⁾ Julius Hirsch, Rathenan volt helyettese a következő tréfát engedte meg magának: »Az állam és a rendőrség« című könyvében »kiszámította«, hogy Németországban az egész nemzeti vagyonból nagyobb rész képez köztulajdont, mint a Szovjetunióban. A Szovjetunióban lévő egész termőföldet magántulajdonnak számította.

⁵⁾ Nehézségek keletkeztek azzal a ténnyel kapcsolatban, hogy számos államosított vállalat részvényesei voltak angol és amerikai tőkések. Sok külföldre menekült tőkés amerikai állampolgárságot vett fel és új »hazája« hatóságainak támogatásával teljes kártérítést vagy vállalatainak visszaadását követeli.

ban az államosítás olyan kísérletet jelent, amelynek az a célja, hogy feloldja a termelés társadalmi jellege és a kisajátítás magánjellege közötti ellentétet a polgári társadalmi rendszer keretén belül.

Ezzel magyarázható, hogy az államosítást a tőkés teljes kárpótlásával hajtják végre. Így például Angliában a villamosvállalatok részvényeseinek 450 millió fonsterling kárpótlást adtak. Ezt az összeget a részvényeseknek az államosítás előtti tőzsdei árfolyama alapján számították ki. Hasonló módon számították ki az államosítandó közlekedési vállalatok tulajdonosainak fizetendő 1 milliárd 35 millió fonsterling kárpótlás összegét is.

Ez azt jelenti, hogy a részvényesek semmi kárt sem szenvedtek. A nemzeti jövedelem megoszlása jóformán semmit sem változik.⁶⁾ Az államosítás végrehajtásának ezen különböző módszerei mutatják a különbséget a polgári demokrácia és az új típusú demokrácia között.

Az újfajta demokrácia egyes országában a nagyipari vállalatok terén végrehajtott államosítás gazdasági jelentősége teljesen különböző. Azokban az országokban — például Bulgáriában és Jugoszláviában — ahol a mezőgazdaság van túlsúlyban, az államosítás jelentősége viszonylag nem nagy. Lengyelországban, ahol fejlett szénipar és nehézipar van, az államosítás jelentősége sokkal nagyobb, annál is inkább, mert kiterjed a közepes nagyságú iparvállalatokra is. Csehszlovákiában, — amely ipari téren sokkal fejlettebb és amelynek iparát a németek a háború alatt még jobban kifejlesztették — az államosítás igen nagy szerepet játszik, noha ebben az országban kevesebb közép vállalatot érint, mint Lengyelországban.

Míg Jugoszlávia és a háború előtti Lengyelország iparj csaknem teljesen tönkrement a háború alatt, Csehszlovákia ipara igen jelenték-telen mértékben szenvedett a hadicselvények következtében.⁷⁾ Az a tény, hogy Bulgáriában és Jugoszláviában nem olyan sok vállalatot kellett államosítani, természetesen nem csökkentheti ennek az intézkedésnek a jelentőségét ezeknek az országoknak a jövőbeni gazdasági fejlődése szempontjából, — amennyiben ezek az országok Németország mezőgazdasági függelékétől — ahogyan ez a háború előtt volt — önálló mezőgazdasági — ipari országokká változnak.

Az újfajta demokráciák gazdasági életének másik fontos vonása a nagybirtokrendszernek — ennek a tőkés gazdasági rendszeren belül megmaradt hűbéri csökevénynek — a teljes és végleges felszámolása. A nagybirtokosok ezerszázados multra visszatétkintő társadalmi és politikai hatalma ezzel megsemmisült. Az állam a nagy földbirtokokat elkobozta és szétosztotta a törpebirtokos parasztnak és a földnélküli cselédek között. A parasztgazdaságok (vagyis a magán földbirtokosok) száma ezekben az országokban erősen megnövekedett.

Az a körülmény, hogy sokszázezer földnélküli és törpebirtokos parasztnak földhöz juttatták, e parasztnak túlnyomó többségét az új rendszer megbízható híveivé tették. Senhol sem ismételték meg az a hibát, amelyet a magyar kommunisták 1919-ben követtek el, amikor is kersztül akartak ugrani egy elkerülhetetlenül szükséges történelmi szakasz és az elkobzott nagybirtokokat állami gazdaságokká alakították, ahelyett, hogy szétosztották volna a parasztnak között és ezzel kielégítették volna a földéhséget.

⁶⁾ A polgári államosítás ennek ellenére is haladást jelent az újfajta demokrácia felé.

⁷⁾ Éppen ezért Csehszlovákia mezőgazdasága 1946-ban sokkal jobb helyzetben volt, mint a németek által megszállt többi ország gazdasági helyzete.

Az a körülmény, hogy a parasztok saját eszközeikkel művelik meg földjüket és lehetőségük nyílik arra, hogy eladják terméseiket a piacon (egy-egy országban csupán adófizetési kötelezettségeink teljesítése és az állam részére való beszolgáltatás után tehetik ezt meg) lehetővé teszi, hogy megmaradjanak a közgazdaságban a régi tőkés-árú viszonyok, vagy újak keletkezzenek. Amint Lenin rámutatott »... a kistermelés állandóan, naponta óránként, elemi erővel és tömegesen szüli a tőkés rendszert és a polgárságot.«⁸⁾

Ilymódon az újfajta demokráciák társadalmi rendje nem szocialista rendszer, hanem sajátos, új átmeneti forma. A termelő erők és a termelési viszonyok közötti ellentmondás egyre enyhül a szocialista szektor fajsúlyának állandó növekedése arányában. A nagybirtokosok földjének elkobzása és a parasztok között való szétosztása különböző jelentőségű volt az egyes országokban. Az olyan parasztsztyárokban, mint Bulgária és O-Szerbia, nem is volt nagybirtok a szó tulajdonképpeni értelmében.

Itt aránylag kevés földet lehetett szétosztani a parasztok között. Jugoszlávia más vidékein, amelyek azelőtt Magyarországhoz tartoztak — Horvátországban és Vajdaságban — lényegesen több földet lehetett szétosztani. Csehszlovákiában már az első világháború után is hajtottak végre földreformot: ebben az országban mindenekelőtt a kitelepített németek földjeit osztották szét a parasztok között.⁹⁾

Lengyelországban a földreformnak döntő jelentősége van az ország politikai fejlődése számára. Ebben az országban volt a legrosszabb a parasztok helyzete. »Polonia inferno rusticorum« — Lengyelország a parasztok pokla. — mondták már évszázadokkal ezelőtt. Itt teljes mértékben megmaradt a hűbéri nagybirtok, mind a háború előtti Lengyelország területén, mind pedig azokon a nyugati vidékeken, amelyek azelőtt német fennhatóság alá tartoztak. A nagybirtok felszámolása új korszakot nyit meg Lengyelország gazdasági és politikai életében.

Egészen világos, hogy a nagybirtokos osztály korántsem hajlandó békésen tudomásul venni ezeket a változásokat és mindenképpen ellenállást tanúsít az új rendszerrel szemben. A föld kisajátítása még nem jelenti azt, hogy a nagybirtokosok rögtön elvesztik politikai befolyásukat, Igaz, hogy egyik-másik külföldre menekült. De a legtöbbben otthon maradtak. Tulajdonaik jelentős része — ékszerek, művészi alkotások, bútorok, házak — a kezükben maradt. A volt nagybirtokosoknak sok esetben — így például Lengyelországban — sikerült befurakodni az államgépezetbe, mindenekelőtt a közigazgatás mezőgazdasági részébe, és sikerült szabotálniok a földreform végrehajtását.

Még sokkal fontosabb az, hogy az egyes országokban megmaradt egy olyan befolyásos réteg, amelynek léte részben vagy egészben a nagybirtokosoktól függött. Ezek közé tartoznak a falusi papok, a jegyzők, a bírók, a tanítók, akik állandóan pénzt, ételmezt, tűzifát stb. kaptak a földesúrtól: az uradalmak különböző tisztviselői, jószágigazgatók és más személyek, akik a földesúr szolgálatában álltak: állami tisztviselők, bírák, katonatisztek, akik a földesúr pártfogása révén jutottak álláshoz: képviselők, akiket a lakosság a földesúr parancsára választott meg. Röviden szólva, a földbirtokosok hatalma gazdasági alapjának felszámolása nem jelenti egyben politikai befolyásuk megsemmisítését is.

⁸⁾ Lenin, össz. műv. 25. köt. 173. oldal orszsul.

⁹⁾ A nagybirtokosoknak, ez az elkecsereedett harca, nemcsak Lengyelországba és az újfajta demokrácia más országaira, hanem Magyarországra és Romániára is jellemző.

Ugyanazt lehet mondani a nagypolgárságról. Bár vállalatait kisajátították, az esetek túlnyomó részében még jelentős személyi vagyon maradt kezükben. A volt igazgatók, főmérnökök és a nagypolgárság szolgálatában álló más személyek jórésze megmaradt kisajátított vállalatokban. Az államgépezetben és a most is meglévő különböző gazdasági szervezetekben — az ipari és kereskedelmi kamarákban stb. — még mindig ott találhatók a nagypolgárság kegyencei. A nagypolgárság képviselői szoros kapcsolatot tartanak fenn a középpolgársággal, amelynek vállalatait nem sajátították ki. Még nem veszítették el teljesen befolyásukat vállalataik államosítása után sem.

Ilymódon jelen esetben is tovább érvényesült az a törvény, amely szerint a gazdasági alapon végbemenő változások nem a z o n n a l idézik elő a megfelelő változásokat a politika terén. A gazdasági hatalmától megfosztott nagybirtokos osztály a kisajátított és ki nem sajátított tőkésekkel és azok híveivel együtt minden eszközzel harcol az új demokratikus rendszer ellen.

Ezek a reakciós erők ellenzéki politikai pártokat szerveznek, az általuk már régen elrontott papok és jegyzők segítségével és a földnek a földesurak számára való visszaadása mellett agítálnak az úgazdák között, akiknek igen gyakran még a legszükségesebb termelő eszközök sincsenek meg, hogy megművelhessék földjüket. Azzal ijesztetik a parasztokat, hogy felakasztják őket, ha visszaállítják a régi rendszert, mert ezek a parasztok »ellopták« a földet. Kormányellenes összeseküvéseket szerveznek, banditákat keresnek és találnak a külföldi reakciós köröknél.

★

A nagypolgárság, amely bizonyos fokig még mindig uralkodó szerepet játszik a bel- és külkereskedelemben,¹⁰⁾ gazdasági téren is harcot folytat az új rendszer ellen, igyekszik megrabolni az államot és lejáratni az új társadalmi rendszert. Az államosított vállalatoknál, valamint az államgépezetben működő, megvásárolt híveinek támogatásával gyakran az önköltségi áron alul jut hozzá az árukhöz, reitegeti vagy külföldre csempészi, vagy pedig csak aranyért és külföldi valutáért adja el az országon belül. A nagypolgárság képviselői igyekeznek pénzhigitást előidézni, vagy fokozni a már meglévőt, ezáltal akarnak elégedetlenséget kelteni a dolgozók körében és megkísérlik, hogy a jelenlegi rendszer politikai ellenfeleivé változtassák őket.

Egyszóval az új demokráciában távolról sem valami békés idill honol, hanem éppen megfordítva, — éles, rendkívül elkéseredett osztályharc folyik, csakúgy, mint a régi tőkés országokban.

Csakhogy az osztályharc terén lényeges különbség van az újfajta demokráciák és a régi polgári országok között. A régi polgári országokban az állam a vagyonos osztályok hatalmi eszköze. Az egész államgépezet, a tisztviselők, bírók, rendőrök és csendőrök — és végső szükség esetén az állandó hadsereg — a vagyonos osztályok oldalán áll.¹¹⁾

¹⁰⁾ A szövetkezetek még nem eléggé erősek ahhoz, hogy kiszorítsák a magántőkét az üzleti életből, sőt sok esetben még kapcsolatot is tartanak fenn a tőkésekkel.

¹¹⁾ Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy egyes esetekben a polgári állam tervei a tőkés és a munkások között keletkezett munkabérvitákat az utóbbiak javára oldják meg. De ez sohasem törbénik meg abban az esetben, ha fenyegethetné a polgári társadalmi rendszer alapját — a termelőeszközök magántulajdonát. A különböző szociálpolitikai törvények végrehajtását — mint amilyen például a munkanap csökkentése, a betegség elleni biztosítás, munkanélküliségély — a polgárság jól feljogott érdekeivel lehet magyarázni.

Az új demokráciákban ennek éppen az ellenkezőjét lehet megfigyelni. Az állam ezekben az országokban a dolgozók érdekeit védelmezi, azokkal az elemekkel szemben, amelyek az értéktöbblet kisajátításából élnek. A miniszterekhez nem monopoltőke képviselőinek és a tőkés érdekek védelmezőinek, hanem a szakszervezetek és a parasztszövetkezetek képviselőinek van szabad bejárásuk. Összetűzések esetén a fegyveres alakulatok nem a tőkésnek, hanem a munkások oldalán állnak. Teljesen elképzelhetetlen, hogy ezeknek az államoknak a hadseregét a dolgozók ellen használják fel. Az állami tisztviselők és bírák a dolgozó nép érdekeit szolgálják.¹²⁾ Ebben a különbségben világosan megmutatkozik az állam új jellege az említett országokban — vagyis az, hogy a hatalom a nép kezében van.

Az államnak ezzel sajátos vonásával magyarázható az, hogy lényegesen erősebben és egészen más irányban gyakorol hatást, a gazdasági életre, mint ahogyan ez a régi polgári országokban történik, bár az állam gazdasági szerepe a háború befejezése után azokban az országokban is lényegesen kibővült a háború előtti időkhöz képest. De az újfajta demokráciákban lényegesen eltérő, sőt éppen ellentétes irányú gazdaságpolitika érvényesül. A tőkés országokban az állam gazdaságpolitikája általában a fennálló társadalmi rend megővésének érdekeit, mindenekelőtt pedig a monopoltőke érdekeit szolgálja.¹³⁾ Az újfajta demokráciákban a társadalmisított gazdasági szektor megerősítésére és kibővítésére, a gazdasági élet fellendítésére, a dolgozók helyzetének megjavítására, a társadalomnak tett szolgálattal összhangban álló, igazságos jövedelemelosztás megteremtésére irányul a gazdaságpolitika. Ahhoz, hogy fel lehessen emelni az egész nép életszínvonalát, következetesen növelni kell az árútermelést. Ezért a gazdaságpolitika azt a célt tűzi maga elé, hogy minden eszközzel fejlessze a termelők fejlődésének azokat a korlátozásait, amelyek a tőkés termelési rendszerben a profitéhség következtében keletkeznek.

Az újfajta demokráciák tervszerű irányítása útján akarnak hatást gyakorolni a gazdasági élet fejlődésére. Hogy megvalósítják ezt a célt, több évre szóló gazdasági terveket dolgoztak ki.

Magától értetődik, hogy ezekben az országokban nem lehet olyan értelemben vett tervgazdálkodás, ahogyan azt a Szovjet Szövetségben értelmezik. Ez lehetetlen, mert a termelőeszközök magántulajdonban vannak, igazi tervgazdálkodás csakis a szocialista rendszerben lehetséges, amikor már minden termelőeszközt államosítottak.

De a döntő fontosságú bányák, ipari és közlekedési vállalatok, hitelintézetek államosítása az újfajta demokrácia államainak sokkal nagyobb lehetőséget nyújt, mint a monopoltőke államainak arra, hogy a tervgazdálkodás útján hatást gyakoroljanak az egyes kis magántermelők gaz-

12) Természetesen előfordulnak olyan esetek, — amikor a helyükön maradt állami tisztviselők, szakbírák, titokban szabotálják az új rendszert és a »régieket« próbálják segíteni a dolgozókkal szemben. De ez csak ideiglenes jelenség. Hosszabb időszakra van szükség, ahhoz, hogy új valóban demokratikus emberekkel sikeresen és véglegesen leválthassák a régi bürokráciát.

13) Ez a békegazdaságra vonatkozik. A világháború alatt, amelynek kimenetelére az egész polgárság számára éetbevágoan fontos kérdés volt a tőkés állam gyakorlatán kénytelen volt olyan rendszabályokat fogadtatni, amelyek elentétben álltak egy-egy tőkés vagy egy-egy monopolisztikus egyesülés magánérdekeivel és korlátozták azok meggazdagodását a háború alatt. Erre azonban a polgárság egészének érdekében volt szükség.

dasági tevékenységére, annál is inkább, mert az államnak a tervgazdálkodás révén gyakorolt hatása e kis, magántermelők túlnyomó többségének, mindenekelőtt a parasztnak az érdekeit szolgálja, nem pedig ellenük irányul. Kétségtelen, hogy ez a hatás fokozódik az új demokráciák iparosításának arányában. Mindezek a tények azt mutatják, hogy az államnak a tervgazdálkodás útján az új demokráciák gazdasági életére gyakorolt hatása eléggé eredményes nemcsak arra, hogy megakadályozza ezeknek az országoknak a régifajtájú tőkés társadalmi rendszerekhez való visszatérését, hanem arra is, hogy elősegítse az említett országoknak a szocializmus irányában való fejlődést. Nemcsak a történelmi fejlődés általános vonala,¹⁴ hanem a fennálló gyakorlati szükségletek is erre az útra terelik őket.

Igy például sok volt mezőgazdasági munkás kapott földet, de nincs termelőeszközük, igavonó állatuk és szerszámuk a föld megművelésére. A nagybirtokoknak a parasztnak között szétosztott termelőeszközei — a traktorok gézekék stb. nem alkalmasak a parasztnak kis parcelláinak megművelésére. Az új gazdákat, akiknek nincsenek termelőeszközeik, az a veszély fenyegeti, hogy gazdasági függőségbe kerülnek azoktól a vagyonos parasztoktól, akik pénzért, a termés egy részéért vagy ledolgozás fejében megművelik az újgazdák földjeit.¹⁵)

A földhöz juttatott, de termelőeszközökkel nem rendelkező parasztnak gyakorlati szükségletei éppen ezért a föld közös megművelésére kényszerítik a parasztnak, hogy kihasználják azokat a meglévő termelőeszközöket, amelyeket egyébként csak nagygazdaságban lehet előnyösen alkalmazni. Különböző szövetkezetek keletkeztek. Számos szövetkezetben a parasztnak közösen szántanak és közösen művelik meg a földet. Ezután újból leverik az egyes parcellák határcövekeit, és mindegyik parasztnak a saját földjén takarítja be a termést.

Bulgáriában, ahol már régi hagyománya van a föld szövetkezeti alapon való megművelésének, önkéntes szövetkezetek alakultak a föld közös megművelése céljából. A szövetkezet tagjainak egész termőföldjét (a szövetkezet igen gyakran egy község valamennyi parasztnak magába foglalja) közösen művelik meg a termés betakarítását is közösen végzik el. De a termést nem a ledolgozott munkanapok arányában, vagyis nem tisztán a szocialista elvnek megfelelően osztják el. A munkanapok számán kívül tekintetbe veszik annak a földnek a területét is, amelyet a parasztnak a szövetkezet rendelkezésére bocsátott, valamint a termelőeszközök mennyiségét is. Ez következetesképpen olyan középmezőgazdaság, amely a szocialista elv és a termelőeszközök magántulajdonán alapuló elv közé esik. Ez a kérdésnek olyan megoldása, amely megfelel a társadalmi rendszer átmeneti jellegének.

Az állam hitelekkel, traktorokkal, vetőmaggal stb. támogatja a mezőgazdasági szövetkezeteknek ezt az új fajtáját és ezáltal elősegíti fejlődését, elterjedését és ezzel haladó irányban gyakorolt hatást a gazdasági élet fejlődésére.

¹⁴) Az új demokráciára való áttérés egyes elemei éppen ezért számos más országban is megvannak.

¹⁵) Magyarországon számos esetben visszaállították a tőkés rend előtti kizsákmányolás régi módszereit: a gazdag parasztnak megművelik a termelőeszközökkel nem rendelkező újgazdák földjét, az utóbbiak pedig ellenszolgáltatásként kötelezik magukat, hogy bizonyos ideig a gazdag parasztnak teljesítenek munkát.

Fentebb már rámutattunk arra, hogy az uralkodó osztályok és pártjaik hitelvesztésére, valamint a kommunista pártoknak a hitleri fasiszmus elleni harcban játszott vezetős szerepe voltak azok a döntő tényezők, amelyek az újfajta demokrácia keletkezéséhez vezettek. Természetes, hogy ezek a tényezők nem voltak egyformák valamennyi említett országban. Ez a körülmény, valamint a teljesen különböző történelmi múlt és a különböző nemzetiségi összetétel jelentős eltéréseket idéztek elő az egyes államok között.

Jugoszláviában az uralkodó osztály és annak politikai pártjai teljesen elveszítették hitelüket azáltal, hogy elárulták az országot Hitlernek, valamint azáltal, hogy gazdaságilag, katonailag és politikailag együttműködtek a megszállókkal (Nedics, Draza Mihajlovics, Pavelic). A király és az emigráns kormány, amely mindvégig támogatta Mihajlovicsot, ugyancsak hitelét veszítette. A kommunista párt — amely több, mint kétévtizedes földalatti működése során megedződött és jól felkészült erre a küzdelemre, — az egész országban megszervezte pártkülönbség nélkül valamennyi igaz hazafi partizánharcát, mindig az élvonalban haladt a legveszélyesebb frontszakaszon. A dolgozó nép által támogatott partizánosztályok hadseregekké fejlődtek. Tito személyében a mozgalom olyan politikai és katonai vezetővel és szervezővel rendelkezett, aki a harc hosszú időszaka alatt nemzeti hőssé, elismert vezérré vált.

Mindez azt eredményezte, hogy a felszabadulás után, már a harcok folyamán kialakult kész, új hadserege, kész, új közigazgatási és államgépezete, Tito vezetése alatt álló, új kormánya volt az országnak. Jugoszláviában az új rendszer éppen ezért politikai és katonai vonatkozásban egyaránt igen szilárd alapokon nyugszik. Az új Jugoszlávia nemzeti politikája, — amelyről még szó lesz — az ország lakosságának megszaporodása az azelőtt idegen elnyomás alatt sínylődő polgárai által lakott területek visszacsatolása révén — mindez még jobban megerősítette a rendszer politikai szilárdságát.

Bulgáriában az uralkodóház az uralkodó osztály és pártjai szintén hitelüket veszítették, éppúgy, mint Jugoszláviában, de mivel az országnak a náciál által való megszállása a kormány beleegyezésével ment végbe, a kormány hatalma érintetlen maradt egészen 1944 szeptember 9-ig. Itt nem volt hosszas polgárháború, nem voltak partizánhadseregek, mint Jugoszláviában. Csak a vereség után szakadt ketté a hadsereg: egy része a reakciók vezetése alatt folytatta a harcot a németek oldalán, másik része csatlakozott az ujonnan szervezett népi hatalomhoz. A hazaárulók megbüntetése, a régi reakciós rendszer felszámolása, valamint az új kormánygépezet megteremtése csak a régi rendszer bukása után ment végbe. A néppel szoros kapcsolatban álló, a földalatti működése révén nagy tapasztalatokat szerzett kommunista párt itt vezető, élenjáró párttá vált. Ez a párt Georgi Dimitrov, az antifasiszta harc egyik nagy hőse személyében nemzetközi jelentőségű, világszerte ismert vezérrel rendelkezik. A parlamenti választások eredménye jól mutatja, általában az új rendszer, elsősorban pedig a kommunista párt népszerűségét a dolgozó lakosság körében.

Lengyelországban sokkal súlyosabb volt a helyzet az úti-pusú demokrácia kialakulása után. A nagybirtokos uralkodóosztályt az egész lakosság gyűlölte. Teljesen lejáratva magát Beckkel az élen az »ezredesek« kormánya is, amely a Szovjetunió elleni gyűlöletből egészen a második világháború kitöréséig a Hitlerrel való együttműködés politikáját folytatta, amely tiltakozott az ellen, hogy a Szovjetunió résztvegyen Lengyelország nyugati határainak megvédésében és amelynek

«dicső» hadserege olyan gyalázatos vereséget szenvedett. De más politikai erők, mint például a Parasztpárt (P. S.) a szociáldemokrata párt (P. P. S.) stb. még megtartották befolyásukat. A nép még hitt a Pilsudszkyról szőtt legendában. A londoni emigráns kormány földalatti harci csoportokat szervezett, amelyeket természetesen gyakrabban használtak fel a kommunisták és a Szovjet Hadsereg elleni harcra, mint a német megszállók elleni küzdelemre.

A lengyel szocialista párt (PPS), amely annakidején forradalmi küzdelmet folytatott a cárizmus ellen, a gyenge jugoszláv vagy bolgár szociáldemokrata pártnál sokkal nagyobb befolyással rendelkezett, bár vezetőségének jó része sovinszta és opportunistáé érzelmű volt.

Lengyelországban mint ismeretes, nincs kommunista párt. A régi kommunista párt — amelyre a földalatti tevékenység idején soraiba, sőt vezetőségébe is befurakodott Pilsudszky-ügynökök szektáriánus politikai irányvonalat kényszerítettek — 1937-ben önként feloszlott.

Az 1943-ban alakult lengyel munkáspárt (P.P.R.) a régi kommunista párt hívein kívül a dolgozók széles haladószerű rétegét is egyesíti. Befolyása fokozódott annak a harcnak eredményeképpen, amelyet az ország megszállása idején vívott. Az ország felszabadulása óta folytatott helyes politikája — a földreform végrehajtása, egységfront kialakítása a PPS-szel, stb. — a PPR-nek nagy szerepet biztosított a kormányban.

Ezek a történelmi tényezők az okai annak, hogy — amint fentebb is említettük — az új rendszer ellen a reakciós erők sokkal élesebb harcot folytatnak Lengyelországban, mint az újfajta demokrácia más országaiban.

Csehszlovákiában az új demokrácia keletkezése történelmi feltételeinek ugyancsak megvolt a maguk jellegzetessége. A polgárság lejáratta magát, általános gyűlöletet keltett maga iránt azért, hogy képtelen volt megvédelmezni az országot Hitlerrel szemben és együttműködött a megszállókkal. Ez azokra a pártokra is vonatkozik, amelyek felelősek a müncheni megegyezésért. De a Benes vezette népi szocialista, valamint szociáldemokrata párt mégis megőrizte befolyását. Míg a lengyel és a jugoszláv emigráns kormány reakciós, ellenséges érzelmekkel viseltetett a Szovjetunióval szemben, a Benes vezette csehszlovák emigráns kormány baráti kapcsolatokat tartott fenn a Szovjetunióval. Csehszlovákia kommunista pártja csak az ország megszállása után vonult illegálisba és nem volt olyan — hosszú illegális működés folyamán szerzett — nagy tapasztalata, mint a jugoszláv vagy bolgár kommunista pártnak. Ezért nem is volt képes nagyarányú fegyveres ellenállást szervezni. Csak Szlovákiában, a Szovjet Hadsereg közeledése kapcsán került sor aránylag nagy partizánharcokra. De amikor a német csapatok kiűritették az országot és néhány napig nem volt semmiféle kormányhatalom, a cseh proletáriátus megmutatta politikai érettségét és határozottságát. A munkások elfoglaltak minden nagy gyárat, elkergették a tőkéseket vagy letartóztatták őket. Csehszlovákiában a nagyipar államosítását, tulajdonképpen azonnal, egy csapásra maga a munkásosztály oldotta meg.

A kormánynak az emigrációból való visszatérése után csak megfelelő törvényekkel kellett szentesítenie a befejezett tényt és meg kellett szerveznie az államosított nagyipar irányítását. És ha a népi-szocialista, valamint a szociáldemokrata pártnak voltak is — még hozzá valószínűleg nem is kevesen — olyan politikusok, akiknek nem tetszett az események ilyen irányú fejlődése, az akkori erőviszonyok mellett teljesen lehetetlen volt, hogy bármire is vállalkoznak a munkásosztály

ellen a tőkésék védelmében. E körülmények következtében Csehszlovákiában aránylag gyenge az új rendszer elleni harc.

Ilymódon azt látjuk, hogy bár az újfajta demokrácia valamennyi országában egyforma társadalmi rendszer van, a politikai és a gazdasági élet terén fontos történelmi feltételek által meghatározott különbségek vannak.

Ez elsősorban az említett államok nemzetiségi politikájára vonatkozik. Talán úgy tűnik, hogy ezen a téren éles ellentét van egyfelől Jugoszlávia, másfelől Csehszlovákia és Lengyelország politikája között. Bulgária nemzetiségi összetételét tekintve, csaknem egységes ország. Csehszlovákia és Lengyelország Németországba kitelepített csaknem minden németet, akik azelőtt az említett országok jelenlegi területén laktak. Jugoszláviában minden nemzetiségnek azonos jogai vannak. Ez az ország különböző nemzetiségek szövetségi állama. Ez az ellentmondás azonban csak látszólagos. Jugoszláviában csak olyan nemzetekről van szó, amelyek (eltekintve attól, hogy egyformán szláv nemzetiségek) a németek elnyomása alatt sínylődtek és harcoltak a megszállók ellen. A háború alatt egy táborhoz tartoztak. Ugyánakkor a szudéta-vidéki és a lengyelországi németek a hitlerista fasizmus eszközei voltak. Elárulták azt az országot, amelynek polgárai voltak. A második világháború alatt Hitler oldalán, volt hazájuk ellen harcoltak.

Érthető, hogy a csehszlovák és lengyel nép — ebből a tapasztalatból kiindulva, nem akarja országában meghagyni ezeket az áruszó elemeket és ezáltal veszedelemnek tenni ki magát. A csehek és szlovákok teljes egyenjogúsága világosan mutatja Csehszlovákia történelmi tapasztalatokon alapuló nemzetiségi politikájának jellegét. A németek kitelepítése és az ukránoknak Lengyelországból a Szovjetunióba (valamint a lengyeleknek a Szovjetunióból Lengyelországba) való áttelepítése után az újfajta demokráciák államainak nemzetiségi összetétele a következő lesz: Bulgária és Lengyelország nemzetiségi szempontból csaknem teljesen egységessé válik. Csehszlovákia két egyenjogú nemzetből fog állni (lehet, hogy megmarad a magyar kisebbség is, bár ezt a lakosság nem nagyon szívesen látja az országban). Jugoszlávia ezzel szemben az egyenjogú nemzetek szövetségi állama. Az új Jugoszláviának ez a nemzetiségi politikája különösen fontos az ország felvirágzása és a területén lakó, valamennyi nép közötti barátság szempontjából, mert a háború előtti rendszer ebben a viszonylatban igen súlyos örökséget hagyott maga után. Bár Jugoszláviának vagyis a délszlávok országának nevezték az országot, ott gyakorlatilag a magyar szerb egyeduralmi csoport uralkodott, amely elnyomta a többi nemzetiséget.¹⁶⁾ Éppen ezért az új Jugoszlávia alkotmányából és gyakorlatából eltávolították mindazt, amit a legcsekélyebb mértékben is a háborúelőtti szerb elnyomás politikájának folytatásaként lehetett volna értelmezni.

Az új típusú demokrácia valamennyi állama népközársaság: a dolgozó nép határozza meg a kormány politikáját. De a dolgozók politikai uralmának formája nem azonos. Csehszlovákia, Lengyelország és Bulgária — általános, egyenlő és titkos választójoggal rendelkező parlamenti

¹⁶⁾ Az a szerep, amelyet Pávelics és hívei Horvátországban játszottak, a régi rendszer bűnének közvetlen eredménye volt. Horvátország népeinek történelme különbözik Jugoszlávia többi népeinek történetétől. Horvátország hosszú időn keresztül olasz és magyar befolyás alatt állott, máig is katolikus ország és a 19. században magyar fennhatóság alatt bizonyos önállóságot élvezett.

köztársaságok. Ezekben az országokban a többséget alkotó koalíciós pártokból alakultak a kormányok, amelyek felelősek a parlamentnek. Választójoguk különbözik a régi polgári demokráciában érvényes választójogtól, amennyiben nem engedik meg a fasiszta pártok működését és a fasiszta árulókat megfosztják a választójogtól. Ugyanakkor Jugoszlávia szövetségi népköztársaság, amelynek alkotmánya sok tekintetben hasonlít a Szovjetunió alkotmányához.

Ezzel kapcsolatban igen fontos elméleti kérdés merül fel: a kommunista pártokban szétében elterjedt volt az a vélemény, hogy a dolgozók politikai uralmát — éppen úgy, mint a Szovjetunióban — csakis szovjet rendszer formájában lehet megvalósítani.

Az új demokrácia államainak keletkezése világosan mutatja, hogy a dolgozók politikai uralma a parlamenti demokrácia külső formáinak megtartása mellett is lehetséges.

Az új demokráciák külpolitikáját társadalmi rendjük átmeneti jellege határozza meg. Ez a társadalmi rend az oka annak, hogy a tőkés államok, mindenekelőtt az USA és Anglia mindent megtesznek, hogy ne csak feltartóztassák ezeket az országokat a haladószellemű társadalmi fejlődését, hanem vissza is vessék, újból a szokásos értelemben vett tőkés államokká változtassák őket. Ez a törekvés annál erősebb, mert ezeknek az országoknak a jelenlegi állami rendszere kizárja, hogy újból olyan gazdasági függőségben lévő államokká változzanak, amilyenek Németországhoz való viszonyukat tekintve a háború előtt voltak. Ezzel magyarázhatók az olvasó előtt a napi sajtóból is ismert tények: többször megismétlődő kísérletek történnek ezeknek az országoknak a belügyeibe való beavatkozásra. Mivel ezekben az országokban szigorúan üldöznek minden reakciós mesterkedést, egyesek azt kiabálják, hogy nincs demokrácia ezekben az országokban, megpróbálják diszkreditálni a választásokat, támogatják az ellenzék minden ténykedését, vagyis minden, az adott helyzetben reakciós, ellenforradalmi pártot és államférfit stb. E beavatkozási kísérletek foka különböző az egyes országokkal szemben.

Ezek a kísérletek Csehszlovákiával szemben a leggyengébbek, mert ott annyira lejáratta magát a polgárság a német fasisztákkal való együttműködéssel, hogy legalább is egyelőre nem léphet fel nyíltan, mint politikai erő és fymódon a külső reakció itt elveszítette az országon belüli támaszát. Éppen Csehszlovákia demokratikus jellegét nem vitatják. A beavatkozási kísérlet Lengyelországgal szemben ulti a leghevesebb jellegű, ahol Mikolajczik parasztpártja szolgál mind a belső, mind a külső reakció legfőbb törvényes támaszpontjaként. Eme országok külpolitikájának egyik legfontosabb feladata belpolitikai vívmányaiknak és új társadalmi rendjüknek való ellenzék, ehhez hasonló rohammal szemben való megvédésében áll.

Ezek a körülmények érthetővé teszik, hogy az említett államok szoros baráti kapcsolatokat tartsanak fenn egymással és gazdasági és politikai segítséget nyújtanak egymásnak. A felsorolt országok közül egyfelől Jugoszlávia és Bulgária, másfelől Csehszlovákia és Lengyelország határosak egymással, ami megkönnyíti gazdasági érintkezésüket. (E két államsoport között két ország — Magyarország és Románia terül el, amelyek ma még ugyan nem tartoznak az újfajta demokráciák közé, de fejlődésük ebben az irányban halad.)

Ugyanilyen érthető az is, hogy ezek az országok szoros baráti kapcsolatot tartanak fenn a Szovjet Szövetséggel. Ez nemcsak azért történik, mert ezeket az országokat (csak Jugoszlávia kivételével — részben) éppen a Szovjet Szövetség diadalmas seregei szabadították fel a

német megszállás alól, nemcsak azért, mert ezek mind szláv államok, hanem elsősorban azért, mert jelenlegi társadalmi rendszerük közel hozza őket a Szovjet Szövetséghez, mert valamennyi nagyhatalom közül csak a Szovjet Szövetségnek érdeke, hogy eme országok jelenlegi társadalmi rendje és politikai rendszere megmaradjon, sőt haladó szellemben, tovább fejlődjék és mert csak a Szovjet Szövetség tud diplomáciai támogatást nyújtani nekik a reakció kívülről jövő támadásaival szemben.

Ugyanakkor a Szovjet Szövetségnek fontos érdeke, hogy ezekben az országokban fennálló rendszer megmaradjon és haladó irányban fejlődjék tovább. Eme országok jelenlegi rendszere biztosíték arra, hogy ezentúl nem fognak újból hadfelvonulási területként szolgálni bármilyen, a Szovjet Szövetségre rátámadni akaró hatalom számára. A Szovjet Szövetségnek ennél az oknál fogva érdeke, hogy ezen államok gazdasági, politikai és katonai viszonylatban egyaránt minél erősebbek legyenek, hogy védekezni tudjanak minden külső támadás ellen, legalább is addig, amíg a szovjet seregek segítségükre siethetnek és ezzel megakadályozhatják azt, hogy ezek az országok hadfelvonulási területté váljanak a Szovjetunió ellen, amint ez a második világháború idején történt. (Ezek közül az országok közül Lengyelország és Csehszlovákia határos a Szovjetunióval, Bulgária pedig, mint feketetengeri hatalom szomszédos vele.).

Ez a helyzet azt jelenti, hogy az új típusú demokratikus államok, két rendszer háború után kezdődő harcának kereszteződési pontjai. Nem hiába javasolta Churchill a háború alatt több ízben is, hogy a Balkánon nyissák meg a második frontot, a nyugaton megnyitandó igazi második arcvonal helyett, hogy a háború végén az angol fegyveres erők ott, helyben lehessenek a régi rendszer biztosítása végett. De Roosevelt és Sztalin elvetették ezeket a javaslatokat, mint katonai szempontból helytelen indítványokat.

Mindez azt mutatja, hogy a tökéletes rendszer általános válságának jelenlegi szakaszában a belpolitika és a külpolitika rendkívül szorosan át- szövik egymást.

»Mirovoje Hozajszstvo i Mirovaja Politika« 1947. 3. szám.

VILÁGSZEMLE

Irta: Sulhóf József

Mi készítette Jugoszláviát arra, hogy ne vegyen részt az európai gazdaság amerikai segítséggel történő helyreállítását megvitató párisi értekezleten? A szövetségi kormánynak az angol és francia meghívóra adott hivatalos válasza tömören így határozza meg:

1. A JSzNK-kormány úgy véli, hogy részvétele egy a közreműködése nélkül, sőt az angol és francia kormány kizárólagos közreműködésével megteremtett szervezetben, nem egyeztethető össze a szuverén államok közötti gyűttműködés bevett elveivel. Csodálkozását fejezi ki, hogy az angol és francia kormány Európa gazdasági helyreállítására olyan akciót kezdeményez, amely egyenesen lehetetlenné teszi éppen azoknak az országoknak az egyenjogú részvételét az akció előkészítésében, amelyek — köztük Jugoszlávia is — a legtöbbet szenvedtek a háborúban.